



KONSTANTINAS ANDRIJAUSKAS

Vilniaus universitetas

INDIJOS GEOSTRATEGINIO VAIDMENS RYTŲ AZIJOJE KULTŪRINĖS PRIELAIDOS

Cultural Premises for India's Geo-strategic Role in East Asia

SUMMARY

The article aims to assess the main culturally relevant premises that have prepared the soil for India's current projection of influence into the East Asian region. Based on the assumption that geographical position is a principal factor of cultural influence diffusion, thus justifying a certain state's developing role in the international system, this article deals with the geographical and historical layers of India's participation in the cultural processes of its eastern neighbourhood and provides a summary of its contemporary connections with East Asia. The article reveals that India's traditional localization within South Asia/Indian sub-continent has distorted and simplified its geo-strategic position, especially towards its eastern neighbourhood. Due especially to its cultural heritage and contemporary ideational appeal, India can reasonably claim a larger diplomatic, economic and security role in the eastern and particularly southeastern part of Asia.

SANTRAUKA

Straipsnyje siekiama įvertinti kultūrinės prigimties prielaidų aibę, parengusių dirvą dabartinei Indijos įtakos plėtrai į Rytų Azijos regioną. Remiantis požiūriu, kad geografinė padėtis yra vienas esminių kultūrinės įtakos sklaidos veiksnių, pagrindžiančių kurios nors valstybės istoriškai besiklostantį vaidmenį tarptautinėje sistemoje, šiame darbe nagrinėjami geografinis bei istorinis Indijos dalyvavimo rytinės savo kaimynystės kultūrinuose procesuose pjūviai. Tyrimas apibendrinamas dabartinėms sąsajoms su Rytų Azija skirta diskusija. Straipsnis parodo, kad tradicinis Indijos lokalizavimas Pietų Azijoje–Indijos subkontinente iš tikrųjų iškreipia ir supaprastina jos geostrateginę padėtį, ypač rytinės savo kaimynystės atžvilgiu. Daugiausia dėl kultūros palikimo ir su juo susijusio dabartinio tapatumo ši šalis gali pagrįstai pretenduoti į didesnę diplomatinę, ekonominę ir saugumo vaidmenį Rytų ir ypač Pietryčių Azijoje.

RAKTAŽODŽIAI: Indija, kultūra, geografinė padėtis, Rytų Azija, hinduizmas, budizmas.

KEY WORDS: India, culture, geographical position, East Asia, Hinduism, Buddhism.

DABARTINĖS KULTŪRINĖS PRIGIMTIES SAŠAJOS SU RYTŲ AZIJA

Išnagrinėtose geografinės bei istorinės Indijos sąveikos su pietrytine ir šiaurės rytine žemyno dalimis ypatybės paklojo pamatus šiandieniniam jos kultūrinės prigimties vaidmeniui, kuris gali būti vertinamas kaip perskyra tarp „Indijos Rytų Azijoje“ ir „Rytų Azijos Indijoje“. Kadangi kultūros kūrėjai ir skleidėjai yra patys žmonės, diskusiją pradėsime būtent nuo turbūt akivaizdžiausiu tapusio demografinio veiksnio. Tūkstančius metų trukusi tarpusavio sąveika ir ypač bendra kolonijinė patirtis lėmė tai, kad šiandien subkontinento rytų kryptimi gyvena bent keturis milijonus siekianti indų kilmės diaspora. Suprantama, kad daugiausia jų yra buvusiose britų kolonijose Pietryčių Azijoje: Malaizijoje (apie du milijonus, arba 7 proc. visų gyventojų), Mianmare (apie milijoną, 2 proc.) ir Singapūre (apie trečdali milijono, 9 proc.)²⁵. Panašiai ir Šiaurės Rytų Azijoje išsiskiria britams iki 1997 m. priklausęs Honkongas, kur indų kilmės gyventojai sudaro nedidelę (apie 20 tūkstančių), bet ryškia bendruomenę, tiesiančią tiltus su vietos ir žemyninės šalies dalies kinais.

Rytinės krypties indų diaspora iš didžiulės globalios (iš viso bent 20 milijonų) išsiskiria keletu įdomių bruožų. Pirmia, čia dėl daugelio ikikolonijinių indiškos kultūros persmelktų karalysčių jiems buvo paruošta palyginti palanki kultūrinė terpė. Antra, kolonijinio laikotarpio migracijos prigimtis buvo socialiniu ekonominiu požiūriu kur kas įvairesnė nei kitomis kryptimis, kadangi čia indai atsidadavo tiek priverstinai (kaip iš esmės vergai ar nusikaltėliai), tiek ir (labai)

noriai kaip laisvi administratoriai ar verslininkai (Birma). Trečia, Čolų pavyzdžiu šiame sraute vyravo išeiviai iš Pietų Indijos (ypač tamilai), atnešę į Malają ypatingas savo kultūrinės šventės ir ritualus. Įdomu tai, kad diasporoje ypač išpopuliarėjo Ramajanos epas, leidęs tapatintis su Ramos priverstine tremtimi iš Ajodjos ir triumfuojančiu grįžimu namo po keturiolikos metų pertraukos²⁶. Pagaliau šiandien kai kuriose regiono šalyse (Malaizijoje ir Singapūre) indai oficialiai pripažįstami viena iš trijų jų valstybinę tapatybę pagrindžiančių etnokultūrinių bendruomenių (šalia malajų ir kinų) ir per savo politines partijas tapo valdančiųjų koalicijų dalimi. Vadinamieji „mažųjų Indijų“ rajonai yra pasklidę daugelyje svarbiausių buvusios Britų Malajos miestų ir dažnai pripažįstami kultūriškai unikaliausiomis ir estetiškai patraukliausiomis jų dalimis.

Žmogiškasis veiksnys yra kiek mažiau akivaizdus nagrinėjant atvirkštinę Rytų Azijos įtaką Indijos atžvilgiu. Pirmiausia stebina tai, kad didžiulėje, ilgą tarpusavio faktinę sieną turinčioje valstybėje yra tokia maža kinų diaspora. Prieš šimtmetį turėjusi iki 100 tūkstančių žmonių, šiandien ji vargiai turi 4000, kurių pusė gyvena sparčiai nykstančiame Kolkatos kinų kvartale²⁷. Žinoma, tokia menka sąveika glaudžiai susijusi su ginčais dėl tarpusavio sienos bei kitomis politinėmis problemomis tarp dviejų Azijos milžinų, kurių pačiame centre yra Tibeto klausimas. Iš tiesų 2014 m. duomenimis plokščiakalnį palikę tibetiečiai sudarė didžiausią pabėgėlių į Indiją da-



Patikros punktas įvažiuojant į Sikimą, militarizuotą, bet turistų pagrįstai pamėgtą tibetietiškos civilizacijos persmelktą Indijos valstiją (*asmeninis autoriaus archyvas*)



Siamo architektūrinio stiliaus budistinė Tajų šventykla Bodhgajoje (Biharo valstija) yra viena iš daugelio čia veikiančių „nacionalinių“ šventovių (*asmeninis autoriaus archyvas*)

Į, daugiau nei 100 tūkstančių žmonių²⁸, taigi daugiau nei dvigubai padidinant visą jų diasporą šalyje. Dalai Lamos XIV rezidencija ir Tibeto vyriausybė išėivijoje tebėra įsikūrusios Dharamsalos miestelyje indiškoje Himalajų papėdėje. Be to, Delis kiekvienoje iš faktinės sienos su Kinija atkarpų valdo po vieną Tibeto budizmo bei kitų jo kultūros atributų giliai persmelktą regioną: turbūt atšiauriausia ginčytinos Džamu ir Kašmyro valstijos dalimi laikomą Ladakhą šiaurės vakaruose, 1975 m. prisijungtą tarp Nepalo ir Butano įsiterpiančią Sikimą viduryje bei Arunačal Pradešą kaip vieną Indijos Šiaurės Rytų regiono valstijų. Pekinas Indijos suverenitetą pripažįsta tik nykštukiniame Sikime ir, remdamasis „Pietų Tibeto“ motyvu, reiškia pretenzijas į didžiąją dalį Arunačal Pradešo su Tavango miesteliu, žyminčiu Dalai Lamos VI gimimo vietą XVII a.²⁹

Kinija turi keletą papildomų kozirių, išnaudojančių pietinio kaimyno demografinius bei kultūrinius ypatumus. Nors šiandien Pekinas jau neberemia dažnai fenotipiškai ir ideologiškai artimų atitinkamai Šiaurės Rytų Indijos se-

paratistų ir maoistų-naksalitų grupuočių, Delis ir toliau privalo galvoti apie tokią galimybę potencialaus tarpusavio konflikto atveju. Šalies saugumą nagrinėjančiame akademiniam diskurse taip pat linkstama pabrėžti iš Kinijos kontroliuojamo Tibeto ištekančių upių klausimą. Verta pažymėti, kad tokių diskusijų centre paprastai išskyla hinduistų garbinama Brahmaputros („Brahmos sūnaus“) upė, gyvybiškai svarbi Šiaurės Rytų Indijai bei visai Bengalijai (kartu ir nepriklausomam Bangladešui), tačiau tapusi išpūdingų kinų užtvankų projektų taikiniu. Galiausiai net ir Tibeto atveju, daugelio aktyvistų manymu, ekonominę pragmatizmą pastaraisiais metais pabrėžiantis Delis linkęs labiau nusileisti spartesnei ūkio augimą patyrusio Pekino norams. Iš tiesų dažnai pamirštama, kad tarp daugiau nei šimto pasauli sukūrusių tibetiečių susideginimo atvejų bent du įvyko Indijos teritorijoje protestuojant prieš glaudesnius jos santykius su Kinija³⁰.

Kita vertus, blogai naudojama Tibeto „korta“ gali lengvai virsti dar didesniu galvos skausmu Pekinui. Nors budizmas



Mažoji Indija Džordžtaune (Penango sala) yra vienas žinomiausių Malaizijoje bei Singapūre paplitusių indų anklavų (*asmeninis autorias archyvas*)



Anjali mudra besimeldžiantieji vandens šventykloje Balyje, vienintelėje hinduizmą iki šiol išpažįstančioje Indonezijos saloje (*asmeninis autorias archyvas*)

neabejotinai akivaizdžiausias indų civilizacinės įtakos simbolis plokščiakalnyje, tokios jo vietovės kaip Kailašo kalnas ar Manasarovaro ežeras yra ne mažiau šventos hinduistams nei budistams³¹. Pati Indija, žinoma, išsaugo ypatingą įtakos visai Rytų Azijai potencialą jau vien kaip šių religinių sistemų gimimo vieta. Iš tiesų trys iš keturių šventųjų budizmo miestų yra būtent jos teritorijoje. Tikriausiai niekas kitas taip nesimbolizuoja šios įtakos kaip šalia viena kitos dabar stūksančios kinų, japonų, tajų, tibetiečių ir kitų žemyno tautų šventyklos Bodhgajoje, kur Buda Šakjamunis patyrė nušvitimą³². Nors hinduizmo ir Rytų Azijos šiandieniniai ryšiai yra daug menkesni, originalios jo formos vis dar lemia turistų pamėgtos Balio salos Indonezijoje bei daugumos Vietname išlikusių etninių čamų kultūras. Daugelyje kitų Pietryčių Azijos valstybių hinduizmas yra praktikuojamas pirmiausia indų diasporos atstovų. Pagaliau negalima nuvertinti ir islamo kaip Indijos kultūrinės įtakos plėtos rytine kryptimi veiksnio. Nepaisant tebesitęsiančio konflikto su kaimyniniu Pakistanu, Kašmyro problemos bei bendrojo socialinio ekonomi-

nio vietos musulmonų atsilikimo nuo šalies vidurkio, 180 milijonų siekianti jų bendruomenė yra trečia didžiausia po Indonezijos ir to paties Pakistano pasaulyje. Integracinių sėkmės istorijų turtinga sekuliari nepriklausomos Indijos patirtis laikytina pagrįstu pavyzdžiu daugeliui Pietryčių Azijos valstybių, bandančių įtvirtinti demokratines politines institucijas nuosaikų islamą išpažįstančių visuomenių ar jų dalių sąlygomis.

Apskritai Indijos kultūrinės įtakos ženklų rytinėje jos kaimynystėje netrūksta ir šiandien. Kinijoje, Japonijoje ir Korėjoje ryškiausias veiksnys šiuo atveju tebėra gausybė vietos tradicijų perėmęs budizmas. Tibetietiškos jo formos paplitimas plokščiakalnyje ir plačiau į etnolingvistinį mongolų arealą lėmė dar gilesnį, dažnai nevalingą indų kultūros pažinimą šiose vietovėse. Tačiau ryškiausi pėdsakai buvo palikti būtent Pietryčių Azijoje. Iš tiesų indišką kilmę aiškiai rodo esminiai kelių regiono šalių valstybingumo atributai: Ankor Vato šventykla Kambodžos vėliavoje, hindu-budistinis mitologinis Garudos paukštis Indonezijos bei Tailando herbuose³³, rupijos valiuta Indonezijoje bei, žinoma, patys



Prambananas šalia Džogjakartos (Javos sala) yra didžiausia Indonezijoje išlikusi hinduistinė šventykla (asmeninis autoriaus archyvas)



Mandalos formos Borobuduras kitoje Džogjakartos (Javos sala) pusėje yra didžiausia budistinė šventykla visoje Pietryčių Azijoje (asmeninis autoriaus archyvas)

pastarosios šalies bei sanskrito kilmės Singapūro („Liūto miesto“) pavadinimai. Indiškoji brahmi rašto sistema, beje, tapo ne tik tibetiečių, bet ir dabar naudojamų birmiečių, khmerų, lao ar tajų rašmenų pagrindu. Sakralinės prigimties auką bei pagarbą simbolizuojantis ties krūtine suglaustų delnų gestas (*anjali mudra*) iki šiol pasitelkiamas sveikinantis nuo Mianmaro iki Indonezijos³⁴. Daugelyje regiono šalių populiariausiais įvairiapu- sio vaidybos meno scenarijais tebėra Ra-

mjanos ir Mahabharatos epai. Pagaliau Indija Rytų Azijoje yra patraukli ir dėl savo dabartinės politinės tapatybės bei populiariosios kultūros. Demokratinės politinės institucijos, sekuliarizmas, pa- garba įvairovei bei Bolivudas ne tik leido šiai didžiulei šaliai išlikti nepriklausomybės laikotarpiu³⁵, bet kartu šiandien tampa papildomu tiek globaliu, tiek ir rytinės kaimynystės mastu pripažįstamu jos pranašumu plečiant savo kultūrinę, o kartu ir politinę įtaką.

IŠVADOS

Šiame straipsnyje atliktas tyrimas parodė, kad Rytų Azijoje vis dar yra gausybė geografinės bei kultūrinės prigimties prielaidų didesniai Indijos vaidmeniui regiono diplomatinėje, ekonominėje ir net saugumo sistemoje. Tradicine tapęs šalies lokalizavimas Pietų Azijoje – Indijos subkontinente iš tikrųjų iškreipia ir supaprastina jos geostrateginę padėtį, ypač rytinės kaimynystės atžvilgiu. Istoriskai išsirutulioję, gamtos sąlygotą izoliaciją įveikę žmonių ryšiai lėmė tai, kad šiandien galima ir būtina kalbėti tiek apie „Indiją Rytų Azijoje“, tiek ir apie

„Rytų Aziją Indijoje“. Gamtinių ir politinių sienų sąlygiškumą XXI a. dar labiau pabrėžia beprecedenčiai ekonominės, politinės bei kultūrinės globalizacijos procesai, kai daugelis indų, atrodytų, jaučiasi itin patogiai. Jiems tai reiškia dar vieną progą išnaudoti dėl savo tolerantiškos, multikultūrinės tapatybės bei glaudžių istorinių ryšių patirties įgytus lyginamuosius pranašumus, kaip jau buvo ne kartą daryta Rytų Azijoje.

Tolimiausioje šiaurinėje šio regiono dalyje neabejotinai ryškiausias Indijos kultūrinis paveldas yra budizmas. Vis

dėlto jo sąsajų su autentiška subkontinento terpe mastas paprastai priklauso nuo geografinio nuotolio. Tad nėra keista, kad labiausiai indiškumas iki šiol reiškiasi Pietų Aziją nuo šiaurės rytinės jos dalies skiriančiame Tibete. Kita vertus, Pietryčių Azijoje indų kultūros sklaida istoriškai apėmė visas tris didžiąsias subkontinento religines tradicijas (hinduizmą, budizmą ir islamą) bei rėmėsi daug įvairesnėmis priemonėmis, be prekybos bei misionieriškos veiklos apėmusiomis ir migraciją bei karybą. Nors pastarieji veiksniai sietini daugiausia su bendra kolonijine patirtimi, Indijos kaip

britų „Karūnos brangakmenio“ vaidmuo šioje sistemoje buvo lemiamas. Tūkstančius metų trukusi tarpusavio sąveika lėmė tai, kad šių dienų Pietryčių Azijoje indišku pėdsakų galima rasti nuo vietos visuomenės apibrėžiančių kultūros bruožų iki patį jų valstybingumą žyminčių simbolių. Žinoma, tokia kilmė jokiu būdu nepaneigia šių šalių civilizacinio originalumo. Tik atsispyrimas naujojo tipo „kultūriniam imperializmui“ daugelio ne mažiau rafinuotų rytinės kaimynystės valstybių atžvilgiu leis Deliu tinkamai išnaudoti Indijos „mintinio žemėlapiu“ pasislinkimą Rytų kryptimi.

Literatūra ir nuorodos

- ²⁵ Centrinė žvalgybos valdyba, *Pasaulio faktų knyga (The World Factbook)*, 2006. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html>>.
- ²⁶ Brij V. Lal ir Knut J. Jacobsen, Dispersals, Migrations, Diversity of Communities and the Notion of an Indian Diaspora. *Routledge Handbook of Contemporary India*, Knut A. Jacobsen (sud.). Abingdon & New York: Routledge, 2016, p. 159–171, 163.
- ²⁷ *The Economist*, Chinese Indians: Kings no more. 2014 m. spalio 11 d. <<http://www.economist.com/news/asia/21623782-last-ditch-effort-save-dying-community-kings-no-more>>.
- ²⁸ Daugiau negu 14 tūkstančių pabėgėlių iš Mianmaro šiame sąrašė buvo tretį po Šri Lankos (Sikri, p. 97).
- ²⁹ *Pasaulio faktų knyga*.
- ³⁰ *The Economist*, Self-immolation in India: frighteningly common. 2012 m. kovo 26 d. <<http://www.economist.com/blogs/banyan/2012/03/self-immolation-india>>.
- ³¹ Sikri, p. 106.
- ³² Multikultūrinė šio ir kitų trijų piligrimystės centrų terpė yra puikiai atskleista viename fotografo Pauliaus Normanto albumų: Paulius Normantas, *Keturios Budos pėdos: keturi šventieji miestai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2012.
- ³³ Taip pat vaizduojamas Mongolijos sostinės Ulan Batoro herbe.
- ³⁴ Louis Frédéric, *Buddhism: Flammarion Iconographic Guides*. Paris & New York: Flammarion, 1995, p. 48.
- ³⁵ Ramachandra Guha, *India After Gandhi: The History of the World's Largest Democracy*. London: Pan Books, 2007, p. 744–771.